

ling ingående i Acta Academiae Aboensis X, där ganska ringa hänsyn tagits till det svenska materialet), *Gustaf Sandberg*, Sancte Bengts kyrka, en Kolmårdssågen (i Sörmlandsbygden), *Bengt Bergman*, Biskop Osmund (i Utanvessarn, Valbo hembygdsförenings tidskrift) och *C. R. af Ugglas*, »Den lilla Stockholmsrebusens» lösning (i Fornvännen).

Rörande skrifter om nyare tidens kyrkokonst hänvisas till *Ernst Petersson*, Några besvär vid Olof Håkanssons första riksdag (om kyrkornas tillstånd i Blekinge 1726; i Blekingeboken) samt *K. V. Neuman*, Bilder ur Timmele sockens historia, Ulricehamn 1936, *D. Harbe*, Gamla kyrkan i Hidinge, Örebro 1937, *Gustaf Meuller*, Laxarby kyrkas restaurering (i Hembygden, utgiven av Dalslands Fornminnes- och hembygdsförbund) samt *Ph. Borries*, Trefaldighedskirken i Kristianstad, Naestved 1936. Enskilda konstnärer och enstaka kyrkliga inventarier avhandlas i *Bengt Cnattingius'* Per Hörberg, Stockholm 1937 (Sveriges allmänna konstförening; se denna tidskrift, 1938 h. 1), *Andreas Lindblom*, Bernini och Precht (i Rig), *Gunnar Blomgren*, Två familjetavlor (om epitafier i Sarteby och Odes kyrkor, i Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift IX:9), *Lars Göran Kindström*, Olof Wiström, en östgötsk-närkisk barocksnickare (i För-

eningen Örebro läns museums Meddelanden XII), *William Karlsson*, Niklas Ekecrantz och hans verksamhet i Skåne (i Skånes hembygdsförbunds årsbok), *Rune Norberg*, Ett ungdomsverk av Pehr Cogell i Blacksta kyrka (i Sörmlandsbygden), *Magnus Collmar*, Jäders kyrka kakealtare (i Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, XXX), *Göran Axel Nilsson*, Hur 1600-talets stenhuggare offererade sin vara (i Kulturen, en årsbok) samt *Rudolf Cederström*, Mazepas kalk (i Malmö Fornminnesförenings årsskrift).

Åtskilliga bidrag gälla gravar och kyrkogårdar såsom *Märta Lindeberg*, Gamla gravstenar i Stora kyrka i Gefle (i Från Gästrikland 1936), *Algot Törnqvist*, Valbo kyrkogård (i Utanvessarn, Valbo hembygdsförenings tidskrift), *K. K:son Leijonhufvud*, Gravkor och gravar i Strängnäs domkyrka (i Bidrag till Södermanlands äldre Kulturhistoria, XXX), *R. Odencrantz*, Beata Larsdotters gravsten i Norra Vings kyrka (i Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift IV:10), *Hilding Claesson*, Lunds kyrkogårdar 1 (Skrifter utgivna av Föreningen Det gamla Lund nr 18, Lund 1936), *E. Frieberg*, Kvenneberga gamla kyrkogård i nyare tid (i N. Albo hembygdsförenings årsbok 1936).

Av *Sveriges kyrkor* ha utgivits Stockholms kyrkor, band II häft 2, Riddarholmskyrkan del 2.

Bengt Cnattingius.

Engelska kyrkomusiker¹⁾.

Orlando Gibbons.

Två framstående kyrkomusikaliska personligheter under James I:s tid voro: William Byrd och Orlando Gibbons. Den sistnämnde nådde emellertid sin höjdpunkt som skapande konstnär samtidigt

¹⁾ Denna uppsats utgör fortsättning av en artikelserie, vars sista del infördes i decembernumret 1936.

som Byrd nalkades sin sista period. (William Byrd, se Tidskr. f. kyrkomusik och sv. gudstjänstliv, 1 dec. 1936, sid. 181).

Dessa båda mästares verk avvika mycket från varandra. Byrd var katolik, och lagd för en viss mysticism, medan Gibbons helt gick i det nya Englands genre, och enbart komponerade för Anglikanska kyrkan.

Walker, den engelske musikforskaren, skriver om Gibbons i: »A history of music in England»; »Han var en engelsk konstnär, och inget annat; och som sådan är han en av våra stora. Fastän han aldrig når samma djup av eterisk finhet och mystik sublimitet som Byrd, har han kanske mera variation beträffande stilen »

Orlando Gibbons (1583—1625) var son till en musiker i Cambridge. Sin första musikundervisning erhöll han vid 13 års ålder i King's Collegekören, där hans äldre broder Edward blev hans lärare. Han var en duktig elev, och 1601 uppfördes ett av hans körverk för första gången i skolan. Efter slutade skolstudier arbetade han framgångsrikt under några år, blev 1604 organist vid Chapel Royal och tog sin kandidatexamen (Mus. Bac.) vid Cambridge universitet 1606. Omkring 1611 utgav han en samling »Fantasies for Viols» och tillsammans med Byrd och Bull »Parthenia», en samling kompositioner för virginalen. 1612 utkommo de »First Set of Madrigals and Motets of Five Parts; apt for Viols and Voyces». Dessa utgavos på nytt 1841 av *Musical Antiquarian Society*.

Som Gibbons' madrigaler äro de verk, vilka mest skilja sig från hans föregångares, får man väl antaga, att det är i denna konstform vi finna hans största personlighet. Dessa madrigaler utgöras av en samling om 20 stycken, de flesta med text av Sir Christopher Hatton, till vilken de dedicerats. Till Gibbons' mest kända madrigaler höra: »The Silver Swan», »Dainty Fine Bird», »Gather ye rosebuds» och »Trust not, fair youth».

Sin anthem: »O clap your hands» skrev han 1622 för doktorsgraden (Mus. Doc.) vid Oxford universitet och påföljande år kallades han till organist i Westminster Abbey.

År 1625 uppdrogs åt Gibbons att skriva musiken vid Henriette Maries av Frankrike förmälning med Charles I. i Canterbury. Här träffades han plötsligt av slag och avled den 5:te juni. Hans stoft vilar i katedralen och i norra sidoskeppet är en minnessten rest över honom.

F. A. Ouseley utgav 1873 en samling av Gibbons' kyrkomusikaliska verk innehållande ett Venite i F dur och Te Deum, Jubilate, Magnificat och Nunc Dimittis i d moll. Dessa sångsatser bestå både av solopartier, polyfona och homofona delar. Förutom ovannämnda verk innehåller samlingen bl. a. 20 anthems, 4 hymner, orgeltransponeringar (!) av 5 anthems, m. m. Av denna samling framgår, att Gibbons använde imitationer sparsammare än hans föregångare, men han saknar ofta deras verkligt musikaliska stilkänsla. Som helhet låta dock körverken bra.

Till Gibbons' bästa anthems höra otvivelaktigt de båda sexstämmiga: »Hosanna to the Son of David», och »Lift up your Heads» samt »O Thou, the central Orb». Den förstnämnda är ett präktigt verk helt olikt de ovannämnda. Stämföringen är fri och imitatorisk, melodien är rytmiskt schwungfull och jublande med ett mera dämpat mellanparti. »Lift up your Heads» är också imitatorisk. Den är byggd på frågor och svar, i det svaren sjungas polyfont av hela kören, medan frågorna (»Who is the King of Glory?») utföras av sopraner och tenorer. »O Thou, the central Orb», skrevs ursprungligen för kör med stråkinstrument. Den börjar med ett altsolo, varpå kören faller in efter några takter med en hymn. Efter ännu ett kort solo av sopran och alt följer nästa hymn, sedan sex olika soli, och en tredje hymn. Det hela avslutas med ett polyfont amen.

Till Gibbons' större körverk hör också hans åttastämmiga »O clap your hands». (Se ovan!) En mängd av hans hymner återfinna vi i »The Oxford Hymn Book» och »Songs of Praise». (Anglikanska kyrkans båda mest använda hymnböcker, vilka motsvara vår svenska koralbok).

Av instrumentalmusik finnas förutom förutnämnda »Fantasies for Viols» ett flertal verk bevarade i samlingarna »Parthenia», »Fitz-William Virginal Book» och »Benjamin Cosyn's Book».

John Bull.

Alla de i denna artikelserie omtalade musikerna ha huvudsakligast varit vokalkomponister, men med namnet John Bull börjar den egentliga instrumentalmusiken i England.

John Bull föddes i Somersetshire 1562 eller 1563, fick sin utbildning av William Blitheman i Chapel Royal och blev organist i Hereford katedralen 1582. Tre år senare lämnade han dock denna befattning och återvände till Chapel Royal. Här blev han sin lärares efterträdare vid dennes död 1591.

Mellan dessa år hade han tagit kandidatexamen vid Oxford universitet och 1592 erhöi han sin doktorsgrad därstädes. Drottning Elisabeth utnämnde honom 1596 till förste professor i musik vid Gresham College. 1601 finna vi Bull på resa i Holland, Frankrike och Tyskland dels för att vårda sin hälsa, dels för att studera. De första åren efter hans hemkomst vet man föga om honom mer än att han 1607 lämnade sin post som professor.

Bull lär ha varit en mycket temperamentsfull herre som lätt råkade i delo med sina överordnade. Detta framgår också av att han sällan stannade längre tid på någon plats.

1613 lämnade Bull plötsligt England för andra gången, och förlorade därigenom sina befattningar. Denna gång reste han till Bryssel, där han blev en av ärkehertigens organister i dennes kappell. Men ej heller här fann Bull någon varaktig stad, ty redan 1617 finna vi honom som organist i katedralen i Antwerpen. Här

lärde han känna Sweelinck. Doktor Terry berättar att Sweelinck infogade en canon av Bull i ett av sina verk, medan Bull skrev en fantasi på en av Sweelincks fugor.

I Antwerpen stannade Bull till sin död 1628.

John Bull var sin tids störste orgelvirtuos och som komponist anses han vara en föregångsman.

I de förut omtalade samlingarna »Parthenia», »Benjamin Cossyn's Virginal Book» och »Fitz-William Virginal Book» finna vi en mängd av hans verk, särskilt i de båda sistnämnda.

Av Bulls orgelverk ingå bl. a. »Vexilla Regis Prodeunt» och »Fantasia» (över en flamländsk koral) i samlingen »Old English Organ Music» nr. 25 (Novello).

Bulls stil är mycket olik Byrds och Gibbons' och kan med fullt berättigande jämföras med de »förbachska» mästarnas.

Av Bulls vokalverk ha endast ett fåtal bevarats; bland dessa hans anthem: »O Lord my God», vilken blivit mycket omtvistad bland de engelska musikhistorikerna, beroende på att det finns flera olika versioner av den. Professor Bumpus äger en av dessa betitlad: »The Star Anthem», medan doktor Foster nämner den: »Almighty God, which by the leading». Enligt uppgift påträffas i British Museum även flera olika versioner, både fyr- och femstämmiga.

Denna anthem inledes av ett orgelpreludium, varpå två sopranstämmor infalla. Efter ett tutti följer så en imiterande sats som avslutas av ett orgelsolo. Sedan börja sopraner och altar en sats som växer till en blandad körsats med imitationer. På denna följer en kontrasterande sats för goss- och manskör.

Det är en för Bulls tid väsentligt modern idé av frasyggnaderna med en ständig stegring, vilken till slut mynnar ut i ett jublande motiv. Denna anthem är Bulls enda som finns utgiven i original-sättning. (av prof. Bantock).

I bearbetning har utgivits: »Fraile man, despise the treasures of this life». (Curwen & Sons). Hans övriga anthems finnas tyvärr fortfarande endast i manuskript, dels i England, dels i Antwerpen.

Gunhild Schedin.

Recensioner.

Gösta Nelson: Den västsvenska kristendomstypen. II, Konsolidering och kulmen. Stockholm, Diakonistypelsen 1937. 283 s. H. 4: 25; inb. 5: 50.

Jag har svårt att föreställa mig, att en läsare av Nelsons bok, som

själv står utanför den västsvenska väckelsens gränsmärken, kan efter slutad läsning lägga ifrån sig boken utan en känsla av djup besvikelse. Vilken inställning man än har till den stora västsvenska folkrörelse, som här skildras, vill dock ingen kyrkligt bildad förneka denna rörelses utomor-